

Gemmeker, vader, opa en commandant van kamp Westerbork

Albert Konrad Gemmeker (1907-1982)

Door Lucia Hoenselaars

Ad van Liempt verdiepte zich jarenlang in Albert Konrad Gemmeker (1907-1982), die als commandant van kamp Westerbork tienduizenden Joden, Roma en Sinti de dood in stuurde. Met een kop koffie in een restaurant in Utrecht, vertelt Van Liempt over zijn onderzoek en hoe het voor hem was om te spreken met de dochters en kleindochter van de beruchte commandant.

We kennen Van Liempt niet alleen van zijn vele boeken over de Tweede Wereldoorlog, maar ook van zijn werk als journalist en mede-bedenker van het tv-programma *Andere Tijden*. Zijn meest recente publicatie, *Gemmeker, Commandant van Kamp Westerbork*, is zijn eerste biografie. *‘Ik ben al tientallen jaren gefascineerd, gebiologeerd door de figuur van Gemmeker, vooral omdat hij zo licht gestraft is. De vraag hoe dat mogelijk is geweest, heeft me eigenlijk altijd beziggehouden. Er is wel al eerder een boek geschreven over hem, maar dat was niet echt een diepgravende poging om erachter te komen hoe het nou echt gezeten heeft. Daarom heb ik besloten dit onderzoek te gaan doen’.*

Dr. Ad van Liempt

In de biografie over Gemmeker wordt de lezer in een aaneenschakeling van voorbeelden geconfronteerd met het wrede lot dat vele gevangenen van kamp Westerbork te wachten stond. De uit Düsseldorf afkomstige Gemmeker was van 1942 tot het einde van de oorlog commandant van het kamp. Hij was verantwoordelijk voor de deportatie van meer dan 80.000 Joden, Roma en Sinti naar de vernietigingskampen in Oost-Europa. Elke dinsdag gaf hij op het perron van Westerbork, door met zijn hand te wuiven, hoogstpersoonlijk het vertreksein voor de overvolle treinen.

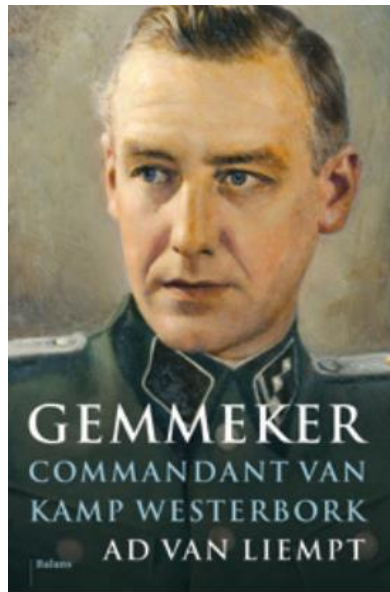
Na zes jaar gevangenisstraf, waarvan twee doorgebracht als mijnwerker in Zuid-Limburg, was Gemmeker in 1951 weer thuis in Düsseldorf. Ad van Liempt verdiepte zich jarenlang in het leven, de familie en de persoonlijkheid van de kampcommandant en ontmaskerde hem als sluwe en leugenachtige schrijftafelmoordenaar [..].

Hoewel onderzoeksrechters in Duitsland meerdere malen uitvoerig onderzocht hebben of aangetoond kon worden dat Gemmeker wist van het lot van de Joden, heeft dit nooit geleid tot een rechtszaak. Van Liempt heeft met de kennis van nu en de toegang tot al deze vooronderzoeken alsnog geprobeerd aan te tonen dat Gemmeker, ondanks zijn herhaaldelijke ontkenningen, wel degelijk wist welk lot de Joden na deportatie naar het Oosten te wachten stond. *‘Ik heb altijd in mijn achterhoofd gehad, dat er nog een keer een diepgaand onderzoek naar zijn zaak moest worden gedaan. Ik hoopte alleen dat iemand anders het zou doen’,* aldus Van Liempt.

Sleutelfiguur van de Holocaust

Wat de Duitse onderzoeksrechters niet is gelukt, bleek voor Van Liempt

ook een bijna onmogelijke opgave. *‘Naarmate ik wat dieper in de materie belandde, werd mij duidelijk dat het niet mogelijk was om bewijs te vinden dat Gemmeker wist van het lot van de Joden na deportatie. Er was namelijk een “Sprachregelung”, een soort woordvoeringslijn van kracht. Dat betekende dat niemand in de aanwezigheid van anderen zou zeggen wat er met de Joden gebeurde. Gemmeker was bovendien een hele gehoorzame man die de discipline volgde. Je hoefde geen dissidente rol van hem te verwachten. Het was dus eigenlijk kansloos om naar een smoking gun te zoeken.’*

‘Ik heb mijn eigen oordeelsvorming zo veel mogelijk geprobeerd uit te stellen en Gemmeker met een open mind te benaderen. In de slotfase vond ik dat ook wel heel erg lastig. Wat ga ik nou precies voor oordeel vellen? Maar op een gegeven moment is Gemmeker voor mij echt volledig door het ijs gezakt. Hoezeer ik ook geprobeerd heb om mijn objectiviteit of onafhankelijke oordeel overeind te houden, op een gegeven moment kon ik er niks positiefs meer van maken.’

‘In de slotfase van het boek heb ik overwogen om een psychiater in te schakelen en een psychogram te schrijven over Gemmeker. Ik heb uiteindelijk besloten om het niet te doen en wel op grond van de wetenschappelijke overtuiging dat je geen psychiatrische diagnoses kunt stellen zonder onderzoek. Hij is nooit onderzocht, dat was in die tijd namelijk zeer ongebruikelijk. Ik vind het niet erg dat een psychologisch oordeel ontbreekt. Ik heb het materiaal aangedragen en op basis daarvan moet de lezer zelf een idee vormen van wat voor een man Gemmeker is geweest. Daar moet je als lezer uiteindelijk je eigen

conclusies uit trekken. Dat mag van mij alle kanten op gaan. Het boek is pas af als de lezer het gelezen heeft’.

Familie

Van Liempt sprak voor zijn onderzoek uitvoerig met twee dochters en een kleindochter van Gemmeker. ‘In mijn oordeelsvorming telde ook wel mee dat zijn dochters en kleindochter er honderd procent van overtuigd zijn dat Gemmeker een leugenaar was en dat hij wel degelijk wist van het lot van de Joden. Dat heeft geen enkele bewijskracht, maar het speelde toch mee in mijn oordeelsvorming. Ik had verwacht dat de dochters en de kleindochter beschermend zouden zijn over hun vader en opa. Maar dat waren zij totaal niet. Dat vond ik echt heel opmerkelijk’[..].

Het contact tussen Gemmeker en zijn dochters was na de oorlog ernstig beschadigd. Mede door zijn daden tijdens de oorlog en zijn leugenachtigheid erna, hebben de dochters uiteindelijk compleet afstand van hem genomen [..]. Bij de familie heerst nog steeds veel schaamte. *‘Na de oorlog heeft Gemmeker persoonlijk de foto’s uit het fotoalbum gescheurd, die hem eventueel zouden kunnen belasten. Er is dus een gebrek aan papieren bewijs. Er zijn geen documenten, geen brieven, geen correspondentie, helemaal niks. De jongste dochter vertelde mij: “Er hat nichts hinterlassen, nur uns” [hij heeft niks achtergelaten, alleen ons, red.]. De andere dochter vertelde mij dat het feit dat hij zeventien jaar lang in zenuwen heeft gezeten voor een eventuele nieuwe straf, hen troost heeft gebracht. Veel treuriger dan dat kan je het eigenlijk niet aantreffen in een familie.’*

Anke Winter, kleindochter van Gemmeker, praatte als eerste van haar familie publiekelijk over haar beruchte opa, naar aanleiding van het onderzoek van Van Liempt. Samen met Westerbork-overlevende Eva Weyl geeft ze nu geregeld lezingen op scholen [..]. Van Liempt bezocht onlangs een van deze lezingen in Moers, niet ver van Venlo: *‘In de aula van de school zaten tachtig kinderen van 15 à 16 jaar twee uur lang doodstil te luisteren naar het verhaal van Westerbork, verteld door iemand die het overleefd heeft en iemand die de kleindochter van de commandant is. Ik vond het heel emotioneel [..], ze doen dat ontzettend goed. Anke zei tegen mij dat ze er heel blij mee is dat ze nu over het verleden kan praten. Ze zegt dat het een verrijking van haar leven is geworden. Ik vind dat echt bewonderenswaardig, dat zij nul schuld hebben maar toch over hun schaamte willen praten [..].’*

Van Liempt geeft aan dat het spreken met de dochters van Gemmeker een heel indringende ervaring is geweest. *‘Ik had me voorbereid op lastige gesprekken, dat ze verdedigend en afhoudend zouden zijn, maar dat waren ze helemaal niet. Het was voor het eerst dat ze met iemand spraken en het bleek voor hen een vorm van bevrijding te zijn. Ze zijn blij dat ze hebben mogen meewerken en ze zijn blij dat het boek er nu is. Ze hadden allebei echter één aanmerking op de publicatie, en dat is de cover. Ze vonden de foto te vriendelijk. Of zoals de één zei: “Nicht ekelhaft genug” [niet akelig genoeg, red.]’*

‘Na de oorlog heeft de samenleving als geheel totaal geen consideratie gehad voor kinderen van “foute” ouders’, aldus van Liempt. ‘De woede en de haat over wat mensen was aangedaan, vooral door landverraders, was zo enorm hoog opgelopen. We weten inmiddels hoe moeilijk de jeugd van veel kinderen van NSB’ers is geweest’.

Ad van Liempt tijdens de presentatie van zijn biografie over Gemmeker. De eerste exemplaren werden uitgereikt aan Gemmeker's kleindochter Anke Winter (rechts) en Holocaust-overlevende Eva Weyl (midden).

‘Uitgestoten worden, gepest worden op een buitengewoon grove manier. Ik denk dat die woede in de samenleving heel erg is afgenomen, maar helemaal weg is het zeker niet. NSB'er is nog wel het ergste scheldwoord dat we hebben. In Nederland is er iets omgeslagen toen

Máxima in beeld kwam. Toen kwam er echt een soort algemeen begrip voor het feit dat je een kind niet verantwoordelijk kan stellen voor wat zijn of haar ouders hebben gedaan. Ik heb de laatste tijd ook behoorlijk wat mensen gesproken die me zonder aanleiding vertelden dat hun opa ook vastgezet heeft na de oorlog. Dat zeggen mensen nu toch wel vrij makkelijk. Dus in die zin denk ik dat de schaamte zo langzamerhand afneemt.'

'Het onderzoek naar Gemmeker heeft me enorm beziggehouden. Als je niet uitkijkt ben je er 24 uur per dag mee bezig, en dan is het geen leuke figuur om mee op te trekken. Daarom schrijf ik ook in de laatste zin van het boek, dat ik hem met een gevoel van opluchting weer uit mijn werkkamer zal verjagen. Een aantal raadsels blijft natuurlijk bestaan, maar ik weet nu wel veel meer van Gemmeker en ik kan hem nu wel ongeveer plaatsen. Ik heb de afgelopen periode heel veel lezingen over het boek gehouden, maar nu ben ik wel klaar met hem.'

De villa van kampcommandant Gemmeker bij Kamp Westerbork.

Bron: Magazine Impact